

GRUP CLARIS

Algunes reflexions sobre la crisi econòmica a Catalunya i a Espanya

Antoni Castells

Associació d'Amics UAB

Antoni Castells

Antoni Castells i Oliveres (Barcelona, 1950) és llicenciat en Ciències Econòmiques per la Universitat de Barcelona, doctor en Economia i catedràtic d'Hisenda Pública de la mateixa universitat.

És especialista en temes de federalisme fiscal, hisenda autonòmica i local, economia regional i economia de l'Estat del benestar

sobre els quals ha escrit nombrosos estudis i publicacions.

Ha treballat en el servei d'estudis de Banca Catalana fins el 1983, ha estat membre de la Sindicatura de Comptes de Catalunya (1984-1989), membre de la part catalana de la Comissió Mixta de Valoracions Estat-Generalitat (1989-1996) i del Tribunal de Comptes Europeu (1994-2000).

És secretari d'Economia de la Comissió Executiva del Partit Socialista de Catalunya, formació per la qual va ser diputat al Parlament de Catalunya (1992-1994). Va ser nomenat conseller d'Economia i Finances del Govern de Pasqual Maragall (2003-2006), càrrec que va repetir durant el Govern de José Montilla (2006-2010).

Aquesta ponència va tenir lloc el dia 15 de juny del 2011 a l'hotel Claris de Barcelona. Forma part dels sopars-tertúlies que l'Associació d'Amics UAB i la Fundació Catalunya-Europa organitzen mensualment per a les persones pertanyents al Grup Claris.

Algunes reflexions sobre la crisi econòmica a Catalunya i a Espanya

Vull agrair a l'Associació d'Amics UAB i a la Fundació Catalunya Europa la invitació per compartir aquesta estona amb tots vostès. I especialment, als senyors Antonio Franco i Xavier Muñoz; president i ex-president de la primera i al senyor Max Vives-Fierro, director de la segona. Josep M. Milà deia que avui trencaria un temps de silenci. Vull precisar que ha estat un silenci públic, perquè els haig de confessar que, en privat, he continuat parlant. I com a silenci públic, m'agradaria que aquest sopar no en significués una interrupció, sinó que més aviat tingués el caràcter d'un intercanvi d'impressions entre amics.

No puc començar aquestes paraules sense dir que el que ha succeït avui, 15 de juny, al Parlament de Catalunya em sembla un fet lamentable i que mereix una condemna sense pal·liatius [agressions als parlamentaris d'infiltrats violents dins els 'indignats']. El Parlament no se'l pot segrestar, ni es pot impedir que els legítims representants dels ciutadans facin la seva feina i encara menys si això es fa utilitzant l'agressió física. Dit això, voldria fer dos comentaris, que seran brevíssims, perquè si no correm el risc de dedicar el sopar col·loqui exclusivament a aquest tema.

El primer és que probablement aquests esdeveniments del Parlament generaran animadversió en contra d'un moviment que fins ara més aviat havia despertat un corrent de simpatia. La mobilització dels 'indignats' crec que era vista amb interès i proximitat per bona part de la societat, perquè han expressat el que molta gent pensava i, en canvi, el que ha succeït avui, encara que evidentment no és generalitzable i en són responsables una minoria, se'ls podria girar en contra.

“El Parlament no se'l pot segrestar, ni es pot impedir que els legítims representants dels ciutadans facin la seva feina i encara menys si això es fa utilitzant l'agressió física.”

I segona, vull manifestar que l'espectacle de veure els parlamentaris (i el president de la Generalitat!) baixant d'un helicòpter per entrar al recinte del Parlament, a mi m'ha produït una vergonya infinita i m'ha semblat impropï de la dignitat i del respecte que jo desitjo per aquest país, les seves institucions i aquells que les representen. I els que han gestionat aquest episodi, deixant clar que els responsables del que ha succeït són els que

ho han fet i no els que no han sabut impedir-ho, han demostrat una falta de categoria alarmant, que alguna explicació hauria de merèixer.

Dit això, m'agradaria fer unes reflexions sobre la crisi econòmica, en un context en el que aquesta crisi es retroalimenta amb la crisi del nostre sistema polític. Al meu entendre, tenim un problema gravíssim de degradació de la vida pública en general, que afecta la política i afecta els mitjans. Això porta a que hi hagi un distanciament entre els ciutadans i la vida pública. La situació s'agreuja per la crisi econòmica, perquè els problemes i els conflictes s'expressen amb un grau d'exasperació molt més gran que quan la situació econòmica és més o menys positiva i hi ha un creixement de la renda raonable que arriba a tothom.

“Si fa dos anys, a principis o mitjans de 2009, ens haguessin demanat: “firmaria el món a estar com està ara, al 2011?”, hagués signat tothom.”

I al revés, l'empitjorament de la vida pública fa també més difícil abordar els problemes de la crisi econòmica, perquè fallen els mecanismes de mediació, de pacte i de legitimació social, quan serien més necessaris que mai. Per això, mai com ara els factors polítics han estat tan decisius per fer front a la crisi econòmica. De manera que si tenim una vida pública degradada amb uns líders que la gent

no es creu, que no tenen legitimitat ni autoritat, és molt més difícil fer-hi front.

Voldria començar fent una brevíssima referència a on som. El món ha sortit de la crisi. Al món hi va haver una gran recessió el 2009. A l'agost del 2007 va començar a haver-hi els primers símptomes de la crisi a Wall Street, amb l'aparició dels actius tòxics, i va explotar l'any 2008, primer amb episodis com els dels bancs Northern Rock, al Regne Unit, i Bearn Sterns, als Estats Units, i després de manera imparable el setembre del 2008 amb el cap setmana de la fallida de Lehman Brothers. En aquell moment, podem dir que el món va estar a un pas del precipici. Amb un no res haguéssim pogut passar de la recessió a la depressió, com als anys 30, i després de Lehman Brothers s'hauria pogut produir un ensorrament en cadena del sistema financer, haguessin pogut anar caient un banc rere l'altre.

Aquesta és la realitat i també ho és que aquest perill es va conjurar. Si fa dos anys, a principis o mitjans de 2009, ens haguessin demanat: “firmaria el món a estar com està ara, al 2011?”, hagués signat tothom. El 2009 ja van començar a sortir de la recessió alguns països importants com França i Alemanya, que al segon trimestre del 2009 ja no van tenir creixement negatiu; els Estats Units ho van fer el tercer trimestre, i el conjunt de la Unió Europea també. És veritat que el 2009 el conjunt del món va tenir un creixement negatiu, cosa que no havia succeït des dels anys 40, però va durar tot just un any, i després alguns d'aquests països han crescut amb

certa força, Alemanya per exemple. I els països emergents han aguantat molt bé, no van arribar a estar en recessió i enlloc de que succeís el que molts es temien, que era que la crisi pogués arrossegar aquests països cap avall, va passar al revés, aquests països van aguantar i van ajudar el món a aguantar. Aquesta és la realitat i tots hi haguéssim signat, el món ha tingut recessió durant un any. Encara que és veritat que la recuperació de l'economia mundial presenta moltes incerteses, és molt fràgil, i hi ha zones que provoquen una gran preocupació, com per exemple Europa, amb la crisi del deute.

“De la mateixa manera que el món ha evitat el pitjor perquè havia après les lliçons dels anys 30, ara caldria desitjar que el món aprengués les lliçons d'aquesta crisi.”

De la mateixa manera que el món ha evitat el pitjor perquè havia après les lliçons dels anys 30, ara caldria desitjar, encara que els fets ens fan ser molt escèptics respecte aquest desig, que el món aprengués les lliçons d'aquesta crisi. Després hem sabut que llavors, als anys trenta, els governs van fer el contrari al que havien de fer, i això va agreujar la recessió fins provocar la depressió.

I ha estat gràcies a que el món havia après aquesta lliçó, que aquesta vegada, en canvi, els anys 2008 i 2009, davant d'una situació de recessió, els governs i els bancs centrals van actuar d'una manera decidida, amb tots els mi-

tjans al seu abast, per impedir l'ensorrament de l'activitat econòmica i l'enfonsament del sistema financer. Si alguna cosa ha evitat que aquesta vegada succeís el pitjor, no en tinguem cap dubte, ha estat aquest decidit activisme governamental.

Ara el que caldria demanar és que el món tregui les lliçons oportunes del que ha succeït. Lliçons en dos terrenys. Primer, amb un nou equilibri mercat-estat. El que ens diuen la crisi i la recessió és que sense aquest activisme governamental no n'haguéssim sortit. I segon, cal una regulació més rigorosa dels mercats financers, perquè part de la crisi ve de la desregulació dels mercats financers. I ara, potser val la pena recordar que fa dos anys, quan estàvem en plena crisi i encara no estava clar si en sortiríem, tot eren bons propòsits i promeses. Han passat dos anys i sembla que ja tothom s'hagi oblidat d'aquelles promeses que havia fet, amb el risc evident, primer que no n'acabem de sortir del tot, i segon que en el futur, es puguin repetir situacions similars o tal vegada pitjors que aquesta.

“A Catalunya i Espanya vam sortir de la recessió el primer trimestre del 2010 però, en canvi, a diferència dels principals països d'Europa, estem instal·lats en plena crisi.”

A Catalunya i Espanya, deixeu-m'ho dir d'una manera breu, vam sortir de la recessió el primer trimestre del 2010 però, en canvi, a diferència dels principals països d'Europa,

estem instal·lats en plena crisi. A més, la sortida sembla cada vegada més complicada per la crisi de l'euro i del deute europeu. A principis del 2009 quan deixem la recessió al darrere, sabem més o menys quins deures hem de fer, però aleshores sobrevé la crisi del deute que agreuja les coses d'una manera molt important. El fet és que estem en plena crisi, amb un atur elevadíssim, un PIB pràcticament estancat i creixements molt febles. L'any passat vam créixer a Catalunya una mica (0,1%), però Espanya encara va tenir creixement negatiu (-0,1%). I el consum intern està realment molt desinflat, i això es nota especialment aquest any, més que l'any passat.

A més, és la primera vegada que tenim una recessió estant a la zona euro. Sóc dels que crec que la integració a l'euro ha estat una benedicció. Per a Espanya ha estat importantíssim. A aquest país, que sempre havia tendit cap a una certa laxitud en el terreny monetari i de tipus de canvi, això li ha imposat una disciplina; i el resultat és que hem crescut com no havíem crescut durant anys. Ara bé, també és evident que la integració a la zona euro ha alimentat uns desequilibris molt greus que no s'haguessin produït mai si no haguéssim estat a la zona euro, i que ara caldrà corregir.

Aquests desequilibris són dos, bàsicament. Per una banda, un nivell d'endeutament molt elevat, i especialment amb l'exterior, que ha estat possible perquè ens endeutàvem en euros i el sistema financer deixava diners al mateix preu a tothom sense valorar el risc. Això no hagués passat si ens haguéssim ha-

gut d'endeutar en pessetes, perquè a partir d'un determinat nivell d'endeutament els creditors haguessin exigit un preu (en forma de tipus d'interès) més alt. Això parla d'unes falles evidents dels reguladors i dels mercats, perquè aquests mercats que ara són tan exigents, en aquells moments sembla que no donaven gaire importància a un nivell d'endeutament clarament excessiu, al nivell de sobreexposició al risc de l'economia espanyola, i a més, un risc molt concentrat en el sector immobiliari. També van fallar, està clar, els que tenien l'obligació de supervisar-ho i regular-ho, com, per exemple, el Banc d'Espanya.

“Hem arribat a tenir un dèficit exterior per compte corrent del 10% del PIB, que és un percentatge desmesurat. Abans d'entrar a l'euro, en arribar cap el 3-4% ja haurien sonat totes les senyals d'alarma.”

El segon desequilibri és el dèficit exterior. Hem arribat a tenir un dèficit exterior per compte corrent del 10% del PIB, que és un percentatge desmesurat. Crec que juntament amb els d'Estats Units i Grècia, dels més elevats a tot el món. Abans d'entrar a l'euro, en arribar cap el 3-4% ja haurien sonat totes les senyals d'alarma, amb una pressió molt forta sobre el tipus de canvi, que hauria obligat o a devaluar, o bé a prendre mesures correctores per restablir l'equilibri. Per exemple, és el va passar els anys 92-93, amb una forta desaceleració del creixement, i fins i tot recessió,

i devaluació. I amb un màxim de tres anys es restabliria l'equilibri.

En canvi, ara, fins i tot amb una recessió tan forta com la que vam tenir el 2009 i amb una situació d'atonía de l'economia com la que encara hi ha, seguim tenint un dèficit exterior persistent de prop del 4% del PIB, que és molt. És insostenible, perquè aquest dèficit significa que vivim de prestat, que comprem més del que venem, i això pot durar un temps, però no tota la vida. Ara no hi ha més remei que corregir aquests desequilibris. I això només es pot fer recuperant la competitivitat i tornant a créixer. Hem de fer les dues coses i a la vegada: un ajustament fort i a la vegada tornar a créixer. Abans restablíem la competitivitat devaluant. Devaluar és un ajustament dràstic, perquè significa reduir de sobte tots els preus i tots els costos de l'economia respecte l'exterior. El 1992-93 d'un dia per un altre els nostres preus i costos, i també les nostres rendes, van esdevenir un 30% més baixos en les monedes respecte les que havíem devaluat.

“Ara l'ajustament no es pot fer en termes nominals i s'ha de fer en termes reals. De fet, aquest ajustament ja s'està produint per la via, que és la pitjor de totes: una destrucció molt forta d'activitat econòmica i d'ocupació”

Ara això no ho podem fer perquè estem a l'euro. Segons com, podem dir que per sort,

perquè devaluar no deixa de ser tractar una malaltia de fons amb un antitèrmic. És com si al que té una infecció, li donem una aspirina: li baixarà la febre però no li curarà la infecció. De manera que l'antitèrmic és útil si, a la vegada, administrem el tractament que ha de curar la malaltia de fons, no en canvi si serveix d'excusa per no fer-ho. I això és en bona part el que ha succeït tradicionalment amb les devaluacions. Ens permetia sortir del mal pas, anar tirant, però en canvi en el fons impedia que féssim els deures per ser realment competitius. Clar, quan t'estàs morint, és preferible anar tirant, que no morir-te. El problema és que ara no podem utilitzar aquest mètode. Per tant, o curem la malaltia de fons o ens morirem.

En altres termes, ara l'ajustament no es pot fer en termes nominals (que és el que abans fèiem quan devaluàvem) i s'ha de fer en termes reals. De fet, aquest ajustament ja s'està produint per la via, que és la pitjor de totes: una destrucció molt forta d'activitat econòmica i d'ocupació, perquè en euros l'economia espanyola és menys competitiva que la d'altres països, tot i que hi ha empreses i sectors que ho són molt, de competitius, que exporten molt, i cada cop més (especialment aquí a Catalunya). L'alternativa és o bé fer un ajustament de preus i costos de la nostra economia i impulsar les reformes necessàries per recuperar la competitivitat i millorar la productivitat, i tornar a créixer; o bé instal·lar-nos en un llarg i dolorós període d'estancament, durant el qual ens anirem

menjant tot el capital acumulat en aquests anys, que és en part el que ja està succeint. No cal que els digui, que m'inclino clarament per la primera opció.

“Cal reduir el dèficit? Sí. Entre d'altres coses, perquè no podem permetre'ns més endeutament i perquè part de l'ajustament que hem de fer passa pel sector públic. Cal fer l'esforç, però evitant dogmatismes i solucions llibresques.”

Dit això voldria assenyalar dues coses. La primera és que tornar a créixer és clau. Part d'aquest ajustament passa per reduir el dèficit. Però no confonguem l'ordre de causalitat. Estem tan obsessionats per reduir el dèficit que la gent s'acaba pensant que estem en recessió per culpa del dèficit i no és així, és exactament al revés. Tenim dèficit perquè estem en recessió. És la recessió la que provoca el dèficit i no el dèficit el que provoca la recessió. Per tant, la millor manera de reduir el dèficit és tornar a créixer. I si el preu de reduir el dèficit és abocar la nostra economia en un estancament prolongat, llavors és una mala solució. Que desgraciadament és la que està aplicant massa dogmàticament Europa. Per tant, cal reduir el dèficit? Sí. Entre d'altres coses, perquè no podem permetre'ns més endeutament i perquè part de l'ajustament que hem de fer passa pel sector públic. Cal fer l'esforç, però evitant dogmatismes i solucions llibresques.

La segona cosa que vull assenyalar és la situació a Europa. Respecte la crisi al deute, portem un any i mig aplicant les receptes de la Unió Europea i em sembla que és evident que el tractament que s'està aplicant ha fracassat. Després d'un any i mig, ho podem dir, els països que s'ha intentat rescatar (Grècia, Irlanda i Portugal) tenen unes primes de risc més altes i la seva economia està més allunyada de la senda del creixement. Al meu entendre, el problema de fons és que ara apareixen les dificultats d'una integració monetària, que és incompleta, si no va acompanyada d'una major integració política i institucional, i d'una major integració dels mercats.

“Portem un any i mig aplicant les receptes de la Unió Europea i em sembla que és evident que el tractament que s'està aplicant ha fracassat. Després d'un any i mig, ho podem dir, els països que s'ha intentat rescatar tenen unes primes de risc més altes i la seva economia està més allunyada de la senda del creixement.”

Això hauria de voler dir disposar d'instruments institucionals, com són un tresor europeu i un pressupost federal europeu molt més potent que l'actual. El que aturaria la pressió dels mercats és que aquests rebessin el missatge inequívoc que per més que especulin en contra del deute grec o portuguès, no se'n sortiran, perquè aquest deute té el recolzament irreductible

del tresor europeu, dels eurobons. Ara bé, això hauria d'anar acompanyat, és clar, de la seguretat que Grècia farà els deures que ha de fer, i per tant d'una major presència política de les institucions comunitàries. És a dir, d'una transferència de poder dels actuals estats cap al govern comunitari.

“A Catalunya estem especialment ben emplaçats. La nostra economia té una bones bases estructurals. Tenim un model econòmic més propici per sortir-nos-en que no la resta d'Espanya. Un model més basat en la indústria i les exportacions. Més semblant al d'Alemanya.”

Mai com ara els factors polítics havien estat tan decisius. En general, la interrelació entre política i economia és sempre molt important, però ara encara ho és més. Especialment, perquè quan es tracta de demanar sacrificis fan falta dos factors: que es vegi que els sacrificis són a fi de bé, que el resultat s'ho mereix; i que estan ben repartits. Les persones estan disposades a fer sacrificis si veuen que el del costat també en fa i que el que té més en fa més. I això depèn de factors que són essencialment polítics. Perquè és capacitat per il·lusionar amb un projecte i per explicar-lo. És aconseguir la confiança de les persones quan se'ls ha de dir allò que no voldrien escoltar, quan se'ls han de dir veritats incòmodes. És projecte, és lideratge, és posar per davant els in-

teressos generals. És, en fi, política amb majúscules.

A Catalunya estem especialment ben emplaçats per fer front a aquesta situació. La nostra economia té una bones bases estructurals. Tenim un model econòmic més propici per sortir-nos-en que no la resta d'Espanya. Un model més basat en la indústria i les exportacions. Més semblant, si es vol, al d'Alemanya. A més, quan puguem contemplar-ho amb una certa perspectiva, veurem que durant aquesta crisi, en part per força, s'han produït transformacions de fons molt importants. Hi ha hagut un augment molt important de la productivitat, en bona part causat per la destrucció d'ocupació, i també ha augmentat molt l'obertura a l'exterior.

I el paper de l'economia catalana és més decisiu que mai en el conjunt de l'economia espanyola. Perquè el motor de la recuperació no podrà ser ni el sector públic (que ara ha de reduir el dèficit), ni el consum intern (que està molt deprimat, i amb el procés de desendeutament al que està abocat, pot trigar en reactivar-se). El factor bàsic, per tant, per estirar de l'economia espanyola són, com mai, les exportacions i, aquí, hem de parlar de Catalunya, que és la gran fàbrica exportadora d'Espanya. Crec que Catalunya està en condicions per dir-li al govern de l'estat: “si vols que l'economia espanyola vagi bé, vine aquí i mira a veure què cal fer”, perquè avui, més que mai, és l'economia catalana la que podrà ajudar a tirar endavant.